

## СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Д. І. Беловолова,

ДЗ "Луганський національний університет  
імені Тараса Шевченка" (м. Старобільськ) ,  
науковий керівник – к. філол. н., доц. Л. В. Мельник.

### ВИДИ РОБОТИ З ВИВЧЕННЯ СЛОВНИКОВИХ СЛІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

*Анотація.* У статті характеризуються основні види роботи над засвоєнням словникових слів учнями початкових класів на уроках української мови, аналізується роль збагачення словника в мовленнєвому розвитку молодших школярів.

На етапі реформування змісту навчально-виховного процесу в Україні важлива роль відводиться мовній освіті та мовленнєвій підготовці учнів загальноосвітніх шкіл.

У Державному стандарті початкової загальної середньої освіти в Україні зазначено, що зміст предмета українська мова повинен визначатись комунікативно-діяльнісним підходом, який передбачає активну участь школярів у навчальному процесі з мови, де особливого значення набувають саме мовленнєві дії – слухання, розуміння, говоріння, читання й письмо [2, 14]. Достатній лексичний запас – одна з умов вільного володіння усним і писемним мовленням, тому розвиток умінь користуватись виражальними можливостями слова має відбуватися паралельно зі збагаченням і розширенням словника молодших школярів, зокрема вивчення ними словникових слів.

*Мета нашої розвідки* – розглянути основні види роботи над засвоєнням словникових слів учнями на уроках української мови в початкових класах.

Питання про словникові слова та роботу щодо їх засвоєння у методичній літературі не є новим. Зокрема, його досліджували такі методисти й учителі, як В. Коваленко, Б. Нікітін, І. Ситник, М. Пентиліук, В. Царук та інші. Заслуговує на увагу методичний посібник "Вивчаємо словникові слова легко!", укладений Н. Кравцовою [1], що містить різні види вправ для вивчення словникових слів, значення, вимову і написання яких учні повинні засвоїти за період навчання в початковій школі.

Методисти сходяться в думці, що правильно організована робота над словниковими словами збагачує лексичний запас учнів, сприяє їх мовленнєвому розвитку, набуттю ними орфографічних навичок. Водночас зробити процес засвоєння таких слів більш ефективним – складне завдання, тому що багатьом дітям молодшого шкільного віку запам'ятати ці слова дуже важко, а пояснити їх написання правилами сучасного правопису переважно не можна, оскільки воно склалося історично. Тому відповідні вправи і завдання мають бути різноманітними, а у їх змісті й меті слід звернути увагу, передусім на лексичне значення слова.

У програмах з української мови, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для середньої загальноосвітньої школи, для кожного класу початкової ланки освіти передбачено вивчення слів, що найчастіше використовуються [4]. Набуття навичок правильного користування словниковим словом – процес тривалий, його не можна досягти на одному уроці (адже словникових слів налічується близько 200).

Якщо учень уперше бачить слово, не розуміє його лексичного значення й не вміє його правильно вимовити, то й на письмі він не зможе передати його правильно. Тому необхідно така організація роботи, яка б давала змогу розглянути слово з усіх аспектів:

- 1) щодо джерела його походження;
- 2) лексичного значення слова;
- 3) поєднання з іншими словами;
- 4) місця слова серед інших спільнокоренових слів;
- 5) синонімічних, антонімічних, омонімічних зв'язків;
- 6) введення слова в речення, тексти, фразеологізми, прислів'я, приказки, скоромовки.

Робота зі словниковими словами є доцільною на всіх етапах уроку: під час актуалізації опорних знань, вивчення нового матеріалу, на етапі закріплення, а також під час застосування інтерактивних вправ "Мозковий штурм", "Мікрофон" тощо. Учитель повинен спрямувати свою роботу так, щоб словникові слова органічно вписувались у тему уроку.

Як зазначає Н.В. Куроєд у збірнику методичних рекомендацій щодо вивчення словникових слів із використанням інтерактивних технологій навчання, учні запам'ятовують вимову і правопис слів лише в тому випадку, якщо вчитель дотримується певної послідовності у своїй роботі.

1. Створення проблемної ситуації – загострення уваги учнів як до лексичного значення слова, так і до його написання.

2. Пояснення лексичного значення слова (із врахуванням підготовки учнів, із наочністю або описово, словесно).

3. Наголошення на особливостях правопису – зорове сприймання на дошці, картці з малюнком (у підручнику), вміщення картки з цим словом у таблицю "Пиши правильно", що постійно оновлюється.

4. Звуко-буквений аналіз слова, перше переписування, попередження помилок, наголошення на різниці між написанням і вимовою.

5. Складання словосполучень, речень та запис їх у зошити.

6. Визначення певних граматичних понять (рід, число, відмінок іменників).

7. Виконання вправ із підручника і виділення словникових слів, творче переписування (вставити пропущені букви).

8. Словникові, малюнкові, вибіркові розподільні диктанти; переписування слів на орфографічних хвилинках (4–6 слів).

9. Самодиктанти – учень самостійно записує слова, які запам'ятав.

10. Творчий самодиктант, що виявляє найбільші знання окреслених програмою слів, тому перевіряє усвідомлення учнями лексичного значення слова та його граматичну передачу. Обсяг диктанту в 5–10 слів, читається як завдання до кросворду.

11. Мовні ігри, ребуси, кросворди тощо. Мовні ігри не тільки сприяють всебічному розвитку, а й пробуджують інтерес до знань, виховують прагнення вивчати рідну мову [3].

На уроках української мови з метою перевірки навички написання слів, значення, вимову і написання яких учні повинні засвоїти, можуть бути запропоновані різні види диктантів:

1. *Зоровий диктант із попереднім промовлянням* (Учні читають відповідно до правил орфографії, промовляють написане на картці слово з виділеною орфограмою та записують його у робочий зошит).

2. *Малюнковий диктант* (Учитель демонструє картку-малюнок, діти називають зображений предмет, визначають, яку букву – *е* чи *и* писати в ненаголошеному складі, та записують слово).

3. *Вибірковий диктант* – малюнковий, слуховий, зоровий (Учитель пропонує дітям або картки-малюнки, або картки-слова з пропуском букв, що позначають ненаголошені голосні, або слова на слух і завдання: у перший стовпчик записати слова-назви тварин;

у другий – слова-назви рослин;

записати тільки словникові слова).

4. *Диктант із використанням загадок* (Учитель читає загадку, діти відгадують її, пояснюють, за якими ознаками вони здогадалися про відгадку, потім записують слово-відгадку і виділяють орфограми).

5. *Диктант із пам'яті* (Учитель пропонує записати із пам'яті словникові слова, які є назвами професій, або ті, у яких у ненаголошеному складі потрібно писати букву *е*).

6. *Диктант із коментарем* (Учитель називає словникове слово, один з учнів коментує його написання, а решта дітей записує слово в зошити).

7. *Творчий диктант* (Учитель пропонує учням замінити розгорнутий вислів одним словом. Наприклад: підземна залізниця (*метро*), перший осінній місяць (*вересень*)).

8. *Ребусовий диктант* (Учитель демонструє картку-ребус, діти вгадують його, пояснюють, як "прочитали" ребус, називають слово і записують слово-відгадку у зошит).

9. *Диктант спільнокореневих слів* (Учитель називає словникове слово, а учні добирають і записують декілька спільнокорених слів, виділяють орфограми).

10. Диктант "Слова-синоніми"(Учитель називає слова-синоніми до "важких"слів. Учні добирають синоніми і записують слова парами).

11. Контрольний диктант (Учитель добирає текст. Який містить декілька слів зі словника).

Щоб отримати позитивний результат у роботі над словниковими словами, слід творчо підходити до формування вміння відтворювати правильний графічний образ слова. Уся інформація, яка стосується певного слова, повинна пропонуватися з урахуванням психолого-педагогічних і вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку. Закріплення правильного графічного образу словникових слів учнями початкових класів має здійснюватися практично під час виконання різноманітних творчих, пошукових, дослідницьких завдань і вправ.

Застосовуючи різні види роботи, зокрема, треба добирати мовні ситуації, які б спонукали і давали можливість молодшим школярам неодноразово повернутися до слова, вимову і правопис якого треба запам'ятати. Це дозволяє вчителю розкрити комунікативний зміст навчання мови, орієнтований на спілкування, сприймання, дію і вплив слова.

Важливою умовою успішного засвоєння школярами правопису словникових слів є прищеплення їм навички користування орфографічним словником. Спостереження за навчальним процесом і практика контролю навчальних досягнень молодших школярів з рідної мови свідчать, що цілеспрямований вибір, виписування зі словника і наступний, передусім, смисловий і орфографічний аналіз таких слів сприяє виробленню в учнів орфографічної пильності, привчає їх розв'язувати без сторонньої допомоги проблеми, які найчастіше виникають у них саме в процесі самостійної роботи.

Також можна запропонувати учням відшукати програмове слово в тлумачному словнику, визначити, що воно означає, а потім ввести це слово у словосполучення або речення. Із навчального тлумачного словника учень, за відповідного спрямування з боку вчителя, має змогу отримати кілька видів важливої лінгвістичної інформації:

- семантичну (що означає слово, які має антоніми, синоніми, у яких фразеологічних сполученнях вживається);
- морфемно-словотворчу (до групи яких спільнокореневих слів входить дане слово);
- синтаксичну (як це слово "живе" в словосполученні чи реченні).

Вивчати українську мову із застосуванням навчальних словників означає дати дитині можливість самостійно оволодівати знаннями, оперувати ними, що в свою чергу, є основою набуття учнями мовно-мовленнєвої компетентності, якій у сучасній системі шкільної мовної освіти надається особлива увага.

Таким чином, для опанування дітьми словниковими словами доцільно застосовувати лексичну й орфографічну роботу, яка інтегрує ефективні прийоми традиційного навчання з елементами педагогічних інновацій. Неодмінною умовою ефективного засвоєння цих слів є постійна гнучка робота над словом, яка планується у системі уроків. Міцність засвоєння правопису таких слів досягається шляхом частотного вживання їх у різних завданнях і вправах.

У процесі роботи над словниковими словами доцільно поєднувати творчий і традиційний підходи до навчання лексики й орфографії, що можна простежити під час введення слова в речення, аналізу змісту слова у дібраних віршах, загадках, прислів'ях, коротких оповіданнях. Належне місце повинні посісти творчі вправи, які б активізували роботу учнів на уроці. Цікаві вправи та ігри з мови використовуються на всіх етапах уроку. За їх допомогою можна перевірити, як учні виконали домашнє завдання, полегшити сприйняття, усвідомлення нового матеріалу та його закріплення. Як бачимо, сучасні технології проведення словникової роботи заохочують учнів до сприйняття навчального матеріалу, розвивають їх мотивацію, творчі вміння та навички, є засобом активізації пізнавальної діяльності, мають більш високу ефективність, порівняно з традиційними методами і прийомами.

### Література

1. Вивчаємо словникові слова легко! / Уклад. Н.М. Кравцова. – Харків: Вид. група "Основа", 2012. – 352 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти в Україні // Початкова школа. – 2001. – № 1. – С. 28–54.
3. Куроєд Н.В. Словниковий дивограй // Режим доступу: [kniazhychi-nvk.edukit.sumy.ua/](http://kniazhychi-nvk.edukit.sumy.ua/)
4. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи. – Реж. доступу: <http://ru.osvita.ua/school/materials/program/8793/>